

Takvimler; dinî ve siyasî değil, insanî ve hey'î esas'ar üz rine kurulmalıdır.

Yazan: General
Abdurrahman Aygün

Mebdeile beraber; Türkiye Cumhuriyetinde dahi Greguvar takviminin kabul edilmesi hakkında 25/1.teş./1341 (1925) tarihinde yazup takdim ettiğim mufassal esbabı mucibe lâyihasına şöyle başlamıştım:

Beşeriyet kendini anladığı andan itibaren, nazarı dikkatini hep semavî hadisat celbeylemiş ve dolayısıyla ilk tetkik fikri de yine gökler için tezahur etmiştir. Meselâ: Cüneşin pek az ve gayri mahsus farklarla aynı müddet zarfında doğuşu veya batışı, bu hadisatın birincisini teşkil ettiğinden, zaman mesahası için derhâl pek güzel ve pek kat'î bir vahidi kıyasî makamında kullanılmağa başlanmıştır.

Sonra dahi; Kameran hilâlden başlayarak hep yedişer günde nısf daire şekline girmesi, ve on beş günde bedri tama, ve yirmi bir günde dahi terbiî ahire yani makûs nısf daireye inkilâp ederek en nihayet 29:30 günde tekrar hilâl halinde görülmesi, nazarı dikkati calip hadisatın ikincisini teşkil eylemiştir, bu veçhile dahi kolaylıkla haftalar ve aylar icat olunmuştur.

İşte ecdadı beşerin en evvel istimâl ettikleri zaman mikyasları bunlardır. Fakat nisbeten büyük zamanları mesahaya yarayan ve yaz ile kış gibi iki hadisei tabiiyenin müteakiben tekerrüründen husûl bulan on iki aylık vahidi kıyasiye sene demek lâzım geldiği pek sonra anlaşıldığı gibi; takriben üç yüz altmış beş buçuk küsur günden ibaret müddeti ise her

hâlde daha geç idrak edilebilmiştir. Zira; gün, hafta, ve aylar için gözle görülebilir yarım daire, tam daire ve hilâl gibi hendesiyyüşşekil birer mebde, ve birer intihaya istinat edilebilir hâlde, sene müddetinin tayininde bu derece kat'î müş'irler asırlarca bulunamamıştır.

Bundan dolayı, Mısırlılardan, Geldanilerden, Roma ve Yunanilerden itibaren eski uluslar heyetşinasının cümlesi, hepsenin doğru mesahası uğrunda bezli himmet ve gayretten geri durmadıkları hâlde hiç bir netice elde edememişlerdir.

Bunlardan Mısırlılar, takvim kullanmak ve bu vasıta ile zamanı mesaha eylemek usulünü en evvel icat eylemelerine râömen, bir seneyi beheri otuz günden mürekkep 12 ay yani 360 günden ibaret farzetmişlerdir. Malûm olduğu üzere bu hesap, miktarı hakikisinden (5,5) küsur gün eksiktir. Vakıa 12 ayın hitamını mü'etakıp (hamsei müstereka) namile 5 gün ilâve ederek seneyi bilahara 365 güne iblağ etmişlersede kebise bilmediklerinden maksat bittabi yine hasıl olmamış ve müruru zamanla eyyam, fusulü malûma ile tetabuk etmeye başlamıştır.

Bundan dolayı arada noksan kalan yarım günden, Arzımızın noktai itidale vusulü, her dört senede bir gün teahhur ederek ilkbahar sırasile Marta, Nisana, Mayıs, Haziran, Temmuz... İlh. ye tesadüf eylemek gibi garaip ve müşkilatı takvimiye karşısında bulunmuşlardır.

Vakıa Mısırlılar bir zaman sonra bunu da anlamışlarsa da her nedense müsbet bir çare bulamamışlardır.

Roma takvimine gelince; en evvel Romülüs bir seneyi 10 aylık 304 gün olarak kabul etmişti. Fakat böyle bir senenin eyyamı, büsbütün noksan olduğundan bir müddet sonra, Noma nam zat, şimdiki kâaunsani ve şubat aylarını ilâve

etmek suretile seneyi 12 aya ve günlerini de 355 şe iblağ eylemişti. Bu musahhih takvim, her ne kadar şuhur ve sinini kameriye ile mükemmelen tetabuk eyleyor idise de, senei şemsiye ile bir alâkası bulunmadığından bilahara 23 günlük bir ay daha ilâve edilmiş ve bu defa da adedi eyyam, miktarı hakikisinden fazla tutulmuştu. Vakıa bu karışıklıkları telafi için çareler düşünülmemiş değildir. Fakat bir muvafakiyet görülmemiştir.

Yalnız milattan 46 sene mukaddem meşhur Jül Sezar daha azimkâr davranarak İskenderiyeden celbeylediğ (Sozijen) namı heyetfinasın tavsiyesi üzerine bir seneyi 365 ve rubu gün itibar eylemekle hakikata daha ziyade yaklaşmış idi. Fakat bir senei medariye müddeti 365.242217 yevmi vasatı, yani: 365 gün, 5 saat, 48 dakika, 48,8 sauiye olduğundan nazarı dikkata alnamayan 0.007783 kadar fir fark müruru zamanla 128,5 senede bir, ve 1285 senese 10 güne balığ olmak gibi şayanı dikkat bir mahzuru dahi muhtevi idi.

İşte; elyevm müstamel olup efrencî namını verdiğimiz takvim, papa 13. Greguvar tarafından balâdaki batanın tashihi suretile meydana getirilmiştir.

Malûmdurki; Romalılar seneleri Roma şehirlerinin teessüsünden itibaren sayarlardı. Fakat Romada ve Bizansta hırıstıyanlık şuyı bulduktan sonra Milâdı İsa târihi kullanılmağa başlandı.

Bu yeni takvime göre: bazı mesaili diniyenin halli ve eyyamı mukaddesenin sureti katiyede tesbiti gibi işlerin başarılması zımnında 325 senesinde İznik meclisi ruhanisi inikat eylediği vakit, itidali rebii noktası, 21 marta tesadüf eylemekte idi. Bittabi eyyamı mukaddese de bu felekî vaziyete göre tesbit edilmişti.

Halbuki Greguvarın, Jülyen namını dahi taşıyan takvimi tashihe teşebbüs eylediği 1582 milâdına gelinceye kadar gúzeran eden 1257 sene zarfında Rumî takvimin hatası:

1257×0 007783 ifadei riyaziyesine göre:

9.78 miktarına balığ olarak bu da gayet karip bir hata ile 10 gün demek oluyordu. Greguvarın takvimleri tashihden maksadı ise, mebadii fusulün, 325 senesinde inikat eden meclisi kebiri ruhanî zamanındaki felekî vaziyete yani itidali rebii noktasını vine 21 marta rastlatmak olduğundan ayların günlerine 10 gün ilâve edilmek zarureti tehassul etmişti. Yani Greguvar zamanında itidali rebii anı 11 marta tesadüf etmiş gibi olabilmek için ay günlerini 10 gün ileri götürmek lâzım gelmişti. Papa bunu yaptı ve karar günü olan 1582 senesi teşrinievvelinin 4. günü hitam bulur bulmaz, birden bire 15 teşrinievvele geçilmesini emreyledi. Bu sayede mebadii fusul ve eyyamı mukaddese günleri kelevvel 325 senesindeki haline irca kılınmış oldu Vakıa hata yine tamamile izale edilememiştir. Fakat ati için iktiza eden tedbirler düşünölmüş olduğundan aynı sene zarfında Ispanya, Portekiz ve İtalya devletleri tarafından derâkap, ve 1700 de Danimarka, Felemenk ve alelûmum protestan hükûmetleri, ve 1752 de İngilizler tarafından kabul ve istimale başlandı. ve daha sonraları da her tarafa teammüm eyledi.

Bize gelince; 1209 hicrî senesine kadar takvimi kamerî kullanılmış iken; senei şemsiye ile senei kameriye arasında 11:12 günlük fark münasebetile Arabî senelerin ileri gitmesinden dolayı otuz üç yılda bir sene fazla maaş vermemek ve daha sair karışık muamelata hatime çekmek maksadile o vaktin Maliye nazırı hükmünde bulunan Defterdar Moralı

Ali Ef. zikri geçen 1209 tarihinde, senelerin adedi hicrî kalmak ve fakat ayları ile günleri rumî bulunmak üzere, hükûmete karışık bir takvim kabul ettirmişti. Hiç de doğru olmayan bu takvimde senei şemsî, hicret anına nazaran 36 yıl fazla bulunduğu gibi, Greguvarın takviminde tashih edilen hatalar da nazarı dikkata alınmamıştır. Takvimi malî namile anılan bu acubenin saçmalığı aşikâr bulunduğundan tamamen terki veyahut ıslahı hususları vakit vakit teemmül olunmuş isede bir iş yapılmamış ve yalnız devletçe durdraz müzakerelerden sonra 1332 senesi 16 şubatından sonra 17 şubat denecek yerde, Greguvar takvimine göre o vakta kadar terküm eden 13 günlük tezayüdün defaten zammı suretile 1 Mart denilmiş ve sene başı dahi kânunusani iptidasına alınmıştır. Fakat bu defada sene adedi tashih edilmediğinden ıslahat yarı kalmış oluyordu. Çünkü Moralı tarafından bilâ lüzum temellük edilen 36 senelik hicrî kamerî farkı, kaldırılmayarak seneye 1333 denilmişti. Halbuki senei hicrî şemsinin hakikatta 1297 olması lâzım geliyordu ki o sıralarda hiç bir kimse tarihin böyle geri götürülmesine taraftar bulunmayordu.

Binaenaleyh; yarım tashih'e kalan bu kötü takvim, 1341 yılına kadar devam edegelmişken, umuru diniye için senei hicrî kamerî, kelevvel baki kalmak üzere, Hükûmeti Cümhuriyemiz bütün bu fenalıkları bir hamlede defaten kaldırarak sene başı ile adedi eyyamile ve sairesile Greguvar takvimini aynen kabul etmiştir.

Bu takvimin kabul edilmesi teklifin le Millet meclisi say-lavlarına okunmak üzere hazırlanan lâyhaya o zamanlar şöyle:

“Elyevm efrençî namını taşıyan işbu takvimin dahi bazı aylarının sıra ile 31 gün itibar edilmesi, şubatın büsbütün güdük bırakılması, sene başının da hiç bir mana ifade etmiyen kânunusani iptidasından başlattırılması gibi mucibi münakaşa ve tashih bazı tuhaflıkları vardır. Binaenaleyh komisyonumuz münasip bir zamanda, takvimleri sırf felekî ve insaî prensipler tarzında tashih ve tadil etmek ve bu bapta evveleminde Avrupa hükûmetleriyle bilhassa salahiyetdar mahafili ilmiyeler ile bilmuhabere temin ve tamimi keyfiyet eylemek üzere, makamı asıfanelerine yeni projeler takdim edecektir. „ gibi bir fıkra ilâve etmiştim.

Vakti merhunnnun yaklaştığı kanaatine göre: bu haptaki düşüncelerimi proje haline getirmeden ve onun tafsiline girişmeden evvel Greguvar takviminin bazı gayri mantikî uygunsuzluklarından bahsetmek isterim.

a) Yılbaşı meselesi:

Evveleminde yılbaşı olan 1 kânunusaninin hiç doğru olmadığını söylemek lâzımdır. Çünkü:

1 — Yeni yıl başlangıcında, bir yenilik bulunmasını herkes ister. Hatta en ufak bir çocuk bile bir yenilik görmek ihtiyacını duyar. Halbuki 30,31 kânunuevvel ne ise, hiç şüphe yokturki 1 kânunusani de odur. Ve belki de ondan beterdir. Yani medareyn arası az çok müstesna olmak üzere nısfı kürei şimalinin hemen her tarafında karlar, fırtınalar, müthiş soğuklar hükümferma iken, nısf kürei cenubide de tahammülfersa sıcaklar ve samumlar devam üzeredir.

Şu hâlde, ne şimalli ve ne de cenuplu bir insan yeni senenin girişinden ve yeniliğinden bir şey anlayamaz. Çünkü her şey yine eskisi gibi devam etmektedir.

2 — Kânunlarda meyli şems azamî surette menfi bulunduğundan dolayı Arz üzerinde gece ve gündüz müddetleri akıl ve hayalin kabul etmiyeceği kadar tehalüf üzeredir. Yani yılbaşı gecesinde, kutbu şimalide altı ay devam eden gecenin en koyu derinliklerine varılmış ve bunun aksine olarak cenup kutbunda da yine altı ay devam edecek gündüzün ortalarına gelinmiştir.

Kutuplara dadar gitmesek bile, elyevm meskûn şehirlerin bir çoğunda ve meselâ Arkanjel ve emsalinde gündüz vaki olmayarak geceler devam eder. Şu hâlde oralardaki ahali yılbaşı gününü nasıl tesit edebilirler.

3 — 1 kânunusani milâdî İsayı da göstermiyor. Çünkü Ruhulkudus o gün doğmamıştır.

4 — 1 kânunusaninin felekî bir vaziyeti de yoktur. İnki-lâbı şetevî anı 27 kânunuevvele tesadüf ediyor. Hatta biraz ince düşünülürse bu nokta bile büyük bir mana ifade etmez.

5 — 1 kânunusani; dört mevsimden birinin de başlangıcı değildir.

6 — 1 kânunsani; beşeriyet için umumî bir müsavat kokusundan hem amelî ve hem nazarî olarak tamamile mahrumdur.

Binaenaleyh fikrimizce itidali rebii yani bizim nevrüz dediğimiz gün, (1 Mart) namile senebaşı itibar edilmelidir.

Bu usuldeki faydalar şunlardır:

1 — Dünyanın her tarafında gece ve gündüz müsavatı vardır. Hatta tam kutuplarda bile o gün 12 saat gündüz ve 12 saat gecedir.

2 — Bütün dünyada bir değişiklik vardır. Nısıf kürei şimalî için kıştan çıkılıp ilkbahara girildiğinin ilk günüdür. Ve nısıf kürei cenubide de sıcaklardan kurtulup serince mevsime kavuşulduğunun mebdeidir.

3 — Binaenaleyh felekî olarak yeni bir mevsimin yani ilk veya sonbaharın başlangıcıdır.

4 — Sene başı, şu ve bu zatın doğuşu veya ölümü ile alâ-kadar bulunmadığından kimseyi rencide etmez.

5 — Ve hayatı millîye ve dinîye itibarile de hiç bir mil-leti tehassüre sevk eylemez.

6 — Hayvanat bile bir yenilik karşısında bulunduklarını hâl ve etvarları ile ve kendilerine mahsus tegannîleriyle anlatmak ister.

b) Ayların adedi ve günleri:

Ayların 12 olmasına bir şey denemezse de günlerinin 30, 31 gibi gayri muttarit ve 28, 29 gibi güdük tertip edilmiş bulunması çok gülünçtür.

Filhakika günler için 31 mart, 30 nisan, 31 mayıs 30 haziran gibi muntazam bir teakup varsa da temmuz ile ağustosun ve kânunuevvel ile kânunusaninin sıra ile 31 rer gün itibar edilmesi biraz tadsız ve manasızdır.

Vakıa senenin 365 küsur gün olması dolayısıyla fazla görünen beş günün yedirilmesi pek tabii isede; bunun, Greguvar takvimine de geçtiği gibi dalkavukluk ve hissiyatı dinîye ile değil, iktizayı riyaîyeye göre tesviyesi icabederdi.

Filhakika “Juillet,, tabir olunan temmuzun, imparator Jül sezar namına ithaf edilmesi dolayısıyla 31 günlük yapılması düşünülmüş ve bunu böyle getirebilmek için martın 31 gün devam etmesi kabul edilmişti. Halbuki Jülsezardan sonra İmparator Ogüstün nüdeması ve dalkavukları da, 12 aydan bir danesinin imparatorun namı ile tesmiye edilmesini münasip görmüşler ve alâkadarana kabul ettirmişlerse de, Temmuzun 31 gününe mukabil bunu takip eden Ağustos ayının sıraya göre 30 gelmesini her nedense hazmedemiyecek bunu da 31 yapmışlardır.

Tıbbı bunun gibi, Kânunuevvel ve kânunusani de hiristyanların dinî günleriyle ve hazreti İsanın doğuşile alâkadar aylar bulunduğundan bunları da sırasile 31 saymış'ar ve binnetice Şubat güdük olarak 28 kalmıştır.

Halbuki böyle yapılacağına; Meselâ:

Mart	30
Nisan	31
Mayıs	30
Haziran	31
Temmuz	30
Ağustos	31
Eylul	30
Teşrinievvel	31
Teşrinisani	30
Kânunuevvel	31
Kânunusani	30
Şubat	30

gibi aylar sırasile 30, 31 itibar edilirse, bütün bu fenalıklar ortadan kalkacak ve hele kebise senelerinde Şubat dahi 31 olarak ayların günlerinde daha bariz bir tesanüt bulunacaktır.

Mamafih; eğer beşeriyet, bir takım dinî tesirlerden âzâde kalabilmek kudretini göstereceğine kanaat ve itmadım tehasül etse, ve tamamen ilmî sayılmak lâzımgelen bu işlerde taassup ve manasızlık yerine, hissiyatı beşeriye ve vicdaniyenin hakim olacağına teminat verilse, ayların günleri için şöyle bir teklifte bulunurdum.

Ayların adedi 12 olacak.

Her ay 30 günden mürekkep bulunacak.

Ve binaenaleyh bunların sayısı $12 \times 30 = 360$ edecektir. Geriye kalan (5) gün her hükûmette, her dine mensup insanlar için, umumî ve içtimaî bayram sayılacak ve böylelikle

şimdiye kadar ayrı ayrı yaşamış kitleler yekdiğeri'e güzelce anlaşarak müşterek vatanlarını seveceklerdir.

Dört senede bir kebise geldiği vakit bu defa, hükûmetçe müntehap dır ve mezhep tesiri taşımayan bir heyet, olimpiyatlarda olduğu gibi, büyük bir şehirde toplanacaklar ve böylelikle siyasî memurlardan ziyade çok samimî ve beşerî konuşmalar ve anlaşmalarla milletleri yekdiğeri'ue takıbe ve sevdirmeye çalışacaklardır.

Bu beş günlük bayram prensibine dokunulmadan ayları 36 şar günden mürekkep 10 yapmak suretile aşarî meselesi dahi derpiş edilebilir. Ve şu hâlde bir gündeki 24 saat dahi 10 yapılırsa bir saat 10, dakika, bir dakika 10 saniye ve bir saniye 10 sâüse olarak kabul edilmek lâzımgelir Şüpe yoktur ki beş veya altı günlük bayramlar için hükûmetlerin kıstelyevm suretile erbabı istihkakın maaşlarını verebilmeleri, hiç de zor bir iş değildir
